

Radoje RADOJEVIĆ

ZATVORENO PISMO DOBRICI ČOSIĆU*

Uvaženi družo Čosiću,

Nedavno ste bili gost u Crnoj Gori, „koja je željna gostiju“, kako sami kažete. Crnogorci iz Crne Gore (a ne neko drugi iz Crne Gore), dočekali su Vas kao uglednoga pisca, jednoga od klasno bratskih naroda Jugoslavije. U takvim slučajevima, ukoliko se gost u kući ponaša kako treba, često se i slučajni susret gosta i domaćina pretvori u pravo prijateljstvo. No, kako ste se Vi ponašali kao gost u crnogorskoj kući? Jednostavno ste rekli domaćinu da je njegova kuća – Vaša kuća, da su njegova dobra – Vaša dobra, da njega – domaćina – jednostavno i nema na ovome svijetu... U prošlosti, Crnogorci su takve „goste“ opako ispraćali.

Vi ste govorili na Nikšićkim književnim susretima, i ne samo Vi, kao „domaćin“ –uzurpator, a ne kao gost! Ali, kako ne raspoložem stenogramom Vaših riječi, da bih vas mogao citirati ad litteram, neću zboriti o Vašemu verbalnom istupanju, nego o izjavi koju ste dali *Nikšićkim novinama*, broj 139, od 30. maja 1971. godine. Prvo ću integralno citirati jedan veći odlomak iz Vašega intervjuja, da ne bih oštetio Vašu misao „sjeckanjem“ citata, a onda se posebno baviti pojedinim Vašim stavovima.

„Teško je u ovome trenutku određivati se prema Njegošu, a da se istovremeno ne odredimo i prema jednom istorijskom kriminalu koji se vrši sa izvesnih strana i na izvesnim mestima, a sa očiglednim ciljem. Iščupati Njegoša iz celine kulture srpskog naroda – to je upravo ubistvo Njegoša. Nepravde koje mu ti ideolozi čine u toj svojoj takozvanoj reviziji kulturnog nasleđa, a pod tobožnjim naporima za afirmaciju jedne nacionalne kulture, ili jedne nacionalne posebnosti, dakle te ideološke naknade su najteža iznevera Njegoša, njegove univerzalnosti, njegove veličine. Govoreći modernim jezikom, Njegoš je upravo duhovni i etički ideolog oslobodilačke nacionalne svesti srpskog naroda u celini, bez obzira na državne, republičke i druge granice u prošlosti i sadašnjosti. Ja ne znam šta je Njegoš ako nije

---

* Objavljeno u: *Vjesnik u srijedu*. – God. 20, br. 999 (23. VI 1971), str. 11. Tekst je nastao kao reakcija na Čosićeve stavove o Crnoj Gori, Crnogorcima i Njegošu, objavljene u *Nikšićkim novinama* 30. maja 1971. godine.

najveći srpski pesnik XIX veka, niti znam šta je srpska kultura ako u njoj nema Njegoša.“

Vaše izjave ne iznenađuju po tome što ste govorili o Njegošu kao o „srpskom pesniku“ i o Crnogorcima kao dijelu „srpskog naroda u celini, bez obzira na državne, republičke i druge granice u prošlosti i sadašnjosti“, nego zbog toga što upotrebljavate neke unižavajuće formulacije.

Vi govorite o „jednom istorijskom kriminalu koji se vrši sa izvesnih strana i na izvesnim mestima, a sa očiglednim ciljem“. Taj „istorijski kriminal“ nije ništa drugo nego insistiranje na nespornome istorijskom pravu crnogorske nacije da se naziva svojim imenom i da svoju kulturu smatra – svojom, tj. da ravnopravno živi s ostalim nacijama u Jugoslaviji! Za društveno-političko uređenje Jugoslavije, u kojemu će se taj „istorijski kriminal“ moći nesmetano činiti, i Vi ste se, valjda, borili u revoluciji, te sada, znači, nijeste samo bivši borac već i bivši „istorijski kriminalac“!

Vi revolucionarnu restituciju prava crnogorske nacije na ravnopravnu egzistenciju (političku, ekonomsku i kulturnu) nazivate „ideološkom naknadom“ za ono što je revolucijom „oduzeto“ Njegošu...

Vi kažete: „Iščupati Njegoša iz celine kulture srpskog naroda – to je upravo ubistvo Njegoša“. Njegoša nije moguće „iščupati“ – „iz celine kulture srpskog naroda“, a da se ne „iščupaju“ Crnogorci „iz celine ... srpskog naroda“. Eo ipso: Crnogorci „nemaju“ nikakvih istorijskih, političkih, moralnih, kulturnih i ostalih pretpostavki za egzistenciju kao nacija; „proglasiti“ Njegoša za najvećega crnogorskog pjesnika – značilo bi: „ubiti“ Njegoša, njegovu poeziju i njegovo ime! Jer, po toj posuvraćenoj, a Vama dragoj „logici“, sve ono što je Njegoš dao u poeziji, kao i njegovo svjetsko pjesničko ime, nije veliko po svojim objektivnim umjetničkim i moralnim vrijednostima (pa zato i univerzalno), nego zbog toga što je u prošlosti Njegoš imenovan srpskim pjesnikom! Ipso facto, Njegoš će, kad bude imenovan isključivo onim što jeste – crnogorskim pjesnikom, ličiti na nekad moćnoga cara iz bajke koji je izgubio carstvo i bogatstvo, pa neđe u tuđoj zemlji – kao prezreni siromašak – plete kotarice ili krpi obuću, „da odere koru leba suha“, kako bi rekao sam Njegoš!

Vi kažete: „Ja ne znam šta je Njegoš ako nije najveći srpski pesnik XIX veka niti znam šta je srpska kultura ako u njoj nema Njegoša“. Međutim, ja znam, a to zna i svaki čovjek koji umije i hoće da istorijski, naučno i politički ispravno i pošteno misli: Njegoš je najveći crnogorski pjesnik ne samo XIX vijeka nego i svih vjekova do danas, a srpska kultura postoji i bez Njegoša – kao značajna tvorevina mnogih generacija srpskih stvaralaca.

Vi se bavite i „proročanstvima“: „Ništa zabludnije, naivnije i neodgovornije od uverenja da su konačno rešeni egzistencijalni, istorijski problemi

naroda na Balkanskom poluostrvu. Mogućnosti istorijskih repriza u svim njihovima oblicima su realne“. Slažem se s Vama da nijesu konačno riješeni „egzistencijalni, istorijski problemi“ naroda bilo kojega područja na svijetu, pa ni Balkanskoga poluostrva (niti će kad biti „konačno“ riješeni). No, nema stvarnih „istorijskih repriza“, a u mogućnost „istorijskih repriza“ na koje Vi očigledno mislite – ne vjerujem!

Vi ste rekli: „Ako kažete da sam istorijski pesimist, neću Vam se opirati! Ali ja nisam pesimist samo u jednom slučaju – ako u ovome narodu, i nama savremenicama, postoji živa i burna svest da smo tek počeli da rešavamo svoja bitna istorijska pitanja i da su pozitivni ishodi mogući samo onda ako smo zaista jedinstveni u cilju i sredstvima borenja za novu istorijsku epohu“.

Ne znam što znači biti „istorijski pesimist“, ali bih se u ostalome dijelu ovoga citata složio s Vama pod jednim uslovom: da umjesto riječi „u ovome narodu“ stoje riječi – „u ovim narodima“. Jer, samo jedan narod u SFR Jugoslaviji ne može ostvariti te zadaće, pa sve kad bi Srbi i Crnogorci odista sačinjavali taj „jedan“ narod, koliko god ga u *Književnim novinama* (br. 392. od 5. juna 1971) Vi pozivali na okup radi ostvarenja „nekih bitnih nacionalnih i kulturnih ciljeva“, đe jednačite „nacionalne ideale“ i tako nespojivih ideologa kao što su Svetozar Marković i Stojan Novaković, a po naslovu knjige Svetozara Markovića *Srbija na istoku* naopako tumačite ovo djelo, gotovo taman kao i pop Vladan Popović u *Pravoslavlju* (broj 45, od 30. januara 1969). Vi pišete: „Da Svetozareva Srbija na istoku bude Srbija u čitavom svetu“, a pop Vladan: „Ideju cara Dušana, ili sv. Save, izrazio je Svetozar Marković u onoj svojoj znamenitoj studiji *Srbija na istoku*...“

Crnogorci, znate, imaju iskustva sa „svojštinom“ kakvu Vi pripovijedate. Njegoš, u djelu *Lažni car Šćepan Mali*, piše kako turski beglerbeg poručuje u pismu Crnogorcima:

*Mi smo bili jedno i bićemo
domaća se čeljad posvađala,
pa ćemo se smirit akobogda.*

Čuvši te riječi, proto Avramović uzvikuje:

*Čuješ pasje bezobrazne klapnje:
'Domaća se čeljad posvađala.' –
To će reći da smo s njima jedno.*

Pop Andrija mudro rezonuje:

To će reći da smo mi njihovi.

A proto Avramović se čudi:

Bi li ovo đeca napisala?

Nijesmo mi, družo Dobrica, „jedno“ u onome smislu u kojemu Vi tvrdite da jesmo, nego u interesima zajedničkoga i ravnopravnoga socijalističkog načina života; to je i Vama dobro poznato, ali se pretvarate da ne znate. Čak i Vaše ime nešto govori u tome smislu: u Crnoj Gori je Dobrica žensko ime. – A ovo pismo Vama pišem kao „zatvoreno“ da „drugi“ („Mi smo jedno, a oni su drugo“) ne bi čuli kako se „domaća... čeljad posvađala“.

Titograd, juna 1971.